

General-major
SVETOZAR ORO

Putevi izgrađivanja svestrane ličnosti starješine

Uvodno izlaganje

I

Vrijeme u kojem živimo i u koje ulazimo traži stabilnu, kompleksnu, jednostavno rečeno — svestranu savremenu starješinsku ličnost, koja će svojim ličnim osobinama, znanjima i opštim sposobnostima udovoljavati zahtjevima vremena. To nije ni samo ličnost usko specijalizovanog i visoko obrazovanog vojnog stručnjaka, ni samo ličnost širokog humanističkog i opšteg obrazovanja i aktivnog društvenog radnika, već sve to zajedno — udvojeno i utrojeno — integrisano u jednoj ličnosti. Drugim riječima, ličnost savremenog starješine oružanih snaga našeg socijalističkog samoupravnog društva treba da objedini u sebi sve vrline komunista — revolucionara, nepokolebljivog borca za socijalističko preobražavanje društva na osnovama socijalističkog samoupravljanja, i, u isto vrijeme, sve najpozitivnije moralne, stručne i stvaralačke osobine i kvalitete vojnika savremenog doba — znalca naše osobene ratne vještine primjerene duhu koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Zbog toga i prilaz problemu formiranja svestrane ličnosti savremenog starješine naših oružanih snaga mora biti, takođe, kompleksan i integralan — društveno-politički i vojnostručni. Pri tome su, svakako, primarni opšteprihvaćeni pogledi i stavovi Saveza komunista Jugoslavije koji se tiču obrazovanja, vaspitanja i formiranja svestrane ličnosti radnog čovjeka. S tim u vezi posebno su inspi-

rativni i trajno obavezujući stavovi Desetog kongresa SKJ na kojem je kompleksno raspravljano pitanje obrazovanja i vaspitanja, nauke i kulture radi »umnožavanja proizvođačkih i stvaralačkih snaga našeg društva, razvoja plodotvorne marksističke misli, samouprave prakse i socijalističke svesti, obogaćivanja ličnosti i podizanja kulturnog nivoa radnog čoveka...« Na Desetom kongresu je zauzet čvrst stav da se »u praksi prevaziđe razdvojenost obrazovanja i vaspitanja« i zauzet odlučan kurs usmjeren na »temeljnu strukturalnu reformu vaspitno-obrazovnog sistema... u cilju osposobljavanja za rad i putem rada... za *formiranje svestrano razvijene ličnosti*...«

U skladu s tim stavovima i ciljevima, formulisanim u dokumentima Desetog kongresa, Komitet Organizacije SKJ u JNA je u više navrata razmatrao tu problematiku: 1976. o realizaciji stavova Desetog kongresa u razvoju vojnog školstva; 1978. o školovanju rezervnog kadra, 1982. o daljem razvoju vojnog školstva; 1983. o partijsko-političkom i vaspitnom radu u vojnim školama, itd.

Pored navedenih aktivnosti Komiteta i Organizacije SKJ u JNA, o ulozi moralno-političkog faktora i značaju uzornog moralno-političkog lika starješine raspravljao je i Vojni savjet u septembru 1982. godine. S tim u vezi je, na zahtjev starješina, komandi i ustanova, u Program ideološko-političkog obrazovanja starješina za 1983. godinu uvrštena, pored ostalih, i tema »Idejni, moralni i radni lik starješine«.

Uporedo s tim akcijama i aktivnostima Organizacije Saveza komunista u JNA i komandno-upravne strukture, realizovano je i više sistemskih i organizacionih mjera na planu dalje dogradnje školskog i ukupnog vaspitno-obrazovnog sistema u Armiji.

Sve to govori da saznanja o potrebi i nužnosti formiranja cjelovite ličnosti starješine u našim oružanim snagama nisu novijeg datuma i da se sve dosadašnje aktivnosti, kao i ovo savjetovanje koje ima za cilj da još više podstakne i pospješi taj proces, uklapaju u opšte napore društvene zajednice na planu formiranja ličnosti samoupravnog društva, pa i ličnosti starješina u njegovoj armiji.

Zahvaljujući tim kontinuiranim naporima što se čine smišljeno, organizovano i na odgovarajući način, i u procesu školovanja i u procesu rada u komandama, ustanovama i jedinicama naših oružanih snaga, uspjeli smo izgraditi dobre starješine. Brojne generacije mladih, poslijeratnih starješina poprimile su sve one kvalitete i osobine koje su krasile starješine izrasle u NOR-u i revoluciji.

Međutim, ostvarenim rezultatima, u principu, nikad ne smijemo biti zadovoljni, ne samo zbog toga što znamo da se povećanim naporima mogu postići i bolji rezultati, već i zbog toga što savremena naučna saznanja govore o tome da proces formiranja ličnosti, načelno, nema granica, odnosno da on traje tokom čitavog čovjekovog života. Pored tog osnovnog razloga, postoje i neki konkretni razlozi sadržani u nekim subjektivnim shvatanjima i nekim pojavama u društvenoj i armijskoj praksi, koji podstiču naše stvaralačko nezadovoljstvo, čiji je izraz i ova rasprava o procesu formiranja svestrano razvijene ličnosti starješina.

Navešćemo samo neke od tih posebnih razloga: *prvo*, to je činjenica da se za vojni poziv ne javlja onoliko kandidata koliko bi trebalo (a od onih koji se jave osipa se više nego što bi bilo normalno); na taj način se objektivno sužava baza za izbor najboljih za prijem u vojne škole; *drugo*, to je izvjestan raskorak koji postoji između tradicionalističkog porodičnog vaspitanja i vaspitanja u procesu školovanja koje, uz to, ima i svoje manjkavosti, što često ometa normalan tok obrazovnog i vaspitnog procesa u JNA; *treće*, to su izvjesne slabosti u realizaciji programa vojnog školovanja koje se ispoljavaju u tome da mlade ljude u vojnim školama više pripremamo za rad i odgovornosti nego za život u cjelini i odgovornosti u porodici, kao osnovnoj ćeliji društva, što ponekad dovodi do problema u porodičnom životu starješina, posebno u fazi formiranja porodice; *četvrto*, to su izvjesni znaci karijerizma kod pojedinih starješina koji govore o nepravilnoj usmjerenosti njihove ličnosti i reducirane motivisanosti za rad, odakle proističe loš odnos prema radu i neodgovarajući izbor sredstava za brzu afirmaciju po svaku cijenu i na račun tuđeg rada (slučajevi poremećenih međuljudskih odnosa, naročito na relaciji pretpostavljeni-potčinjeni, koji se ponekad graniče sa maltretiranjem, zatim »lakiranjem« stanja i »naduvavanjem« rezultata rada itd.).

Sve to govori da ima, doduše mali broj, starješina čiji lik u nekim svojim dimenzijama unekoliko odstupa od lika starješine kakav bi odgovarao društvenim i armijskim potrebama. Ako se tome doda i činjenica da u vaspitno-obrazovnoj teoriji još nismo utvrdili opšte-prihvatljiva određenja pojma i profila »svestrane ličnosti starješine«, postoji još očividnija potreba za raspravama ove vrste i za ulaganjem uvijek iznova dodatnih napora u svakodnevnoj praksi za unapređivanje vaspitnog procesa u školama, u trupi i u ustanovama i komandama na svim nivoima vojnog organizovanja.

Ima, dakle, valjanih razloga da na samom početku procesa realizacije kongresnih zahtjeva, tek usvojenog desetogodišnjeg pro-

jekta razvoja vojnog školstva, organizujemo ovu raspravu koja bi mogla doprinijeti izgradnji svestranije starješinske ličnosti, čije idejne, etičke, opšteobrazovne, vojnostručne i psihofizičke vrijednosti neće zaostajati za potrebama i zahtjevima vremena u koje ulazimo.

Smisao rasprave koju danas pokrećemo nije u tome da sugerise mijenjanje postojećeg obrazovno-vaspitnog sistema i našu osnovnu orijentaciju, već da, otkrivajući uzroke dosadašnjih slabosti, dogradimo i obogatimo sistemski rješenja i praksu iz kojih će neminovno izrasti željeni i mogućí profil naših vojnih kadrova.

Pored toga, na početku bih naglasio da težište rasprave o ovim pitanjima treba usmjeriti na razmatranje početnog životnog perioda budućeg starješine — na vrijeme njegovog školovanja i na prvi period njegove radno-životne prakse. To ne znači da treba zanemariti »zrelije« doba razvoja ličnosti starješine, tj. razvoj tokom čitavog njegovog radnog vijeka. No, uprkos činjenici koju smo na početku konstatovali, da proces formiranja ličnosti traje tokom čitavog čovjekovog života, poznato je da upravo taj početni period u procesu formiranja ličnosti, koji započinje sa predškolskim danima, predškolskim ustanovama, i postupno narasta preko svih stepena školovanja do prvih koraka u radnoj praksi, ostavlja najdublji pečat na čovjeka i određujuće utiče na dalji tok formiranja njegove ličnosti. U tom početnom periodu obrazovno-vaspitnog procesa treba, dakle, stvoriti bitne pretpostavke za formiranje svestrane ličnosti, jer sve ono što slijedi poslije toga predstavlja dogradnju. Zavisno od čvrstine temelja koji se izgrađuju u tom početnom periodu, buduća ličnost može izrastati visoko, postati jaka i stabilna (ako su temelji dobri). Naravno, to važi i obrnuto. Bez dobrih temelja ličnost se ne može uspješno razvijati i postati stabilna. Suština je, dakle, u presudnom uticaju koji se može ostvariti na formiranje starješinske ličnosti u toj fazi njegovog života i razvoja na način koji nam nudi savremena nauka i naša ukupna praksa.

II

Uključujući se u raspravu o navedenim pitanjima, više u smislu njihove problematizacije nego detaljnije elaboracije, skrenuo bih posebnu pažnju na neka područja našeg rada, koja u značajnoj mjeri utiču na proces formiranja ličnosti starješina naših oružanih snaga.

a) Motivacija za vojni poziv

Problem motivacije za vojni poziv zaslužuje našu najveću pažnju, najmanje iz dva razloga: prvo, zbog toga što je poznato da je motivacija, uopšte uzev, složena pojava koja ni u naučnoj literaturi nije sasvim objašnjena, jer ona nije samo odraz psihološkog stanja i svojstava ličnosti, već i proizvod uticaja mnogobrojnih objektivnih društveno-istorijskih okolnosti u kojima čovjek živi i djeluje; drugo, zbog toga što na stavove mladih ljudi o vojnom pozivu, pored uticaja opštih i konkretnih (u svakom globalnom društvu) društveno-istorijskih uslova, bitno utiče i priroda vojnog poziva. Naime, vojni poziv, povezan s pojmovima oružana borba i rat uopšte, nije u saglasnosti s apstraktno shvaćenim pojmovima humanizma, slodobе uopšte i slobode ličnosti posebno, što su bez sumnje glavni ideali mladih naraštaja koji se zdravo vaspitaju. Zbog toga vojska i vojevanje u njihovim predstavama mogu da izgledaju na prvi pogled kao anahrone pojave, čak i protivrječne njihovim idealima i intencijama. Otuda se problem motivacije za vojni poziv u svim savremenim društvima, pa i u našem, javlja u više ili manje izraženoj oštirini, različito od jednog do drugog društva i od jedne do druge sredine. Svakako, tu izvjestan uticaj ima i tradicija.

Iz dosadašnjih istraživanja uočava se izvjesna tendencija opadanja interesovanja za upis u vojne škole. Ako se tome doda dosta visok procenat odbijenih na ljebarskim pregledima zbog ograničenih psihofizičkih mogućnosti, i na testovima zbog slabih znanja iz prethodnog školovanja, problem regrutovanja starješinskog kadra se jasno pokazuje i već sad počinje da zabrinjava. Koji su, pored ovih opštih, konkretni uzroci toj pojavi, moramo utvrditi. Oni, vjerovatno, nisu samo u tome što se poziv starješine smatra jednim od težih zanimanja savremenog doba. To se vidi i iz nekih mišljenja učenika.

Govoreći o tome pojedini učenici opštih srednjih vojnih škola smatraju da »osmogodišnje školovanje (u internatu) predugo traje, da je internatski (vojni) ambijent težak, da ih on u izvjesnoj mjeri odvaja od njihove generacije u društvu...« i sl. Prema mišljenju pojedinaca, taj i takav ambijent rada stvara kompleks inferiornosti kod dijela pitomaca i starješina u odnosu na njihovu generaciju i druge profesije. To je vjerovatno značajan razlog niskog stepena motivacije za vojni poziv i osipanje učenika. Zanimljivo je da su psiholozi u vojnim školama u vezi sa tom pojavom zapazili da je kod svakog trećeg otpuštenog učenika primijećen »nerealn nivo očekivanja«, što je svakako jedan od uzroka kolebanja za ostanak u vojnoj školi.

Pojave nižeg stepena motivacije nisu karakteristične samo kod pojedinih učenika ili pitomaca. Njih je nužno pratiti i analizirati i kod pojedinih starješina, pogotovu mlađih. Ali, dok se kod učenika — pitomaca taj problem ispoljava kao odnos prema vojnoj profesiji i Armiji uopšte, kod starješina se on manifestuje kao odnos prema radu, odnosno kao odnos prema vršenju dužnosti. S tim u vezi u 1982. godini istraživani su problemi motivisanosti starješina za obavljanje funkcionalnih dužnosti na jednom većem uzorku starješina iz više garnizona. Rezultati tih istraživanja pokazuju da od obima i načina vrednovanja rada u Armiji uveliko zavisi motivacija starješina, ne samo za rad već i za svoj poziv. To istraživanje je pokazalo da starješine uglavnom imaju pozitivan stav prema radu i da su motivisane za poziv starješine, ali da postoji i izvjestan procenat starješina koje nisu dovoljno motivisane ili su indiferentne prema radu. Neke analize rezultata navedenog istraživanja govore da su to uglavnom one starješine koje »otaljavaju posao«, koje misle da se »ipak treba pričuvati«, da nije »uvijek pametno suviše zapinjati« (jer se uspjeh može postići i na »jeftiniji« način), da sve ide »u rok službe« itd. Pitanje je kako kod tih starješina, koje su očigledno dijelom »izvan svijeta rada«, razvijati čvrsta moralno-politička uvjerenja, podsticati obrazovanja uz rad i za rad, usađivati osjećanje da je nemoralno živjeti bez rada. Kako, naime, kod takvih starješina, koje očigledno nose izvjesnu odbojnost prema svojoj profesiji, razvijati svojstva kompletne ličnosti, sposobne da vodi ljude, da im služi kao uzor i da ih vaspitava? Stara je istina da u životu »često ne radimo ono što volimo, ali ono što radimo moramo voljeti da bismo bar malo uspjeti«. Očito je da moramo iznaći uzroke takvog odnosa prema radu i svom pozivu da bismo mogli uticati na bolje formiranje tih ličnosti za život i rad.

b) Predvojno obrazovanje

Zalažući se za cjelovito razmatranje procesa formiranja svestrane ličnosti, nužno je obratiti pažnju, bar u bitnim crtama, i na one faktore koji utiču na formiranje ličnosti učenika prije dolaska u vojnu školu, sa stanovišta pripremljenosti za vojni poziv, jer ih primamo onakve kakvi jesu, a stvaramo ih onakvima kakvi želimo da budu.

Iz tog širokog područja ukazaću samo na neke poznate činjenice u vezi sa školom, porodicom i socijalnom sredinom.

Iako je od Desetog kongresa SKJ i njegovih odluka prošla gotovo jedna decenija, njegove odluke i stavovi o preobražaju školstva sporo teku u društvu. Često slušamo pitanja: zašto je to tako? Zašto postoje divergentni pravci u stvaranju zajedničkih osnova i jezgra jedinstvenog obrazovnog sistema? Otkud toliko parcelisanje programa, pa čak i parcelisanje marksizma? Zašto su, tu i tamo, škola i društvo, odnosno škola i »svijet rada«, dva sučeljena svijeta? Ili, zašto opada vaspitna komponenta škole?

Analize udžbenika, na primjer, pokazuju da mladi na tom početnom nivou školovanja ne mogu dovoljno saznati o jugoslovenskom socijalističkom patriotizmu, našoj sudbinskoj povezanosti, revoluciji i idejnim opredjeljenjima, uz logično pitanje — kakve posljedice to rađa? Još se nalazimo daleko od zahtjeva Desetog kongresa da moramo prevazići »enciklopedijsko-pozitivističko obrazovanje... koje preopterećuje mlade ljude i obavezuje na memorisanje mnoštva nepotrebnih podataka i definicija koje se u životu prevazilaze i čine izlišnim«. Daleko smo i od zahtjeva da se u »vaspitno-obrazovnom procesu i ukupnom društvenom životu mladi ljudi pripremaju ne samo za određenu vrstu rada i zanimanja, za životni poziv, nego i za upravljanje društvenim poslovima...«, da se »vrši povezivanje školskih i vanškolskih oblika obrazovanja« itd.

Savremena škola traži radoznalog učenika, ali i nastavnika, koji redovno prate društveno-politička zbivanja, tragaju za istinama o sebi i svijetu u kome žive. Opšta karakteristika mladih je mladost njihova duha, usmjerenog ka novom, spremnog na rizik i kritički odnos radi nalaženja novih rješenja. To je i u temelju stava marksizma o revolucionarnom djelovanju, ali u praksi i životu nije uvijek tako.

Činjenica da mladi dolaze u Armiju sa izvjesnim slabostima koje su rezultat prethodnog vaspitanja i obrazovanja rađa pitanje za nas — koliko i mi u Armiji izvjesnim postupcima doprinosimo da njihove ideje i želje ostanu na pragu čete, omladinske organizacije ili kolektiva? Naša istraživanja pokazuju da su znanja koja oni donose vrlo dobra, ali i oskudna iz nekih oblasti. Tako, na primjer, od velikog uzorka vojnika značajni procenat nije znao ništa o značaju Petog kongresa KPJ; tačan naziv naše zemlje nije znalo oko 20 odsto; ko je bio okupator u našoj zemlji nije znalo više od polovine anketiranih, dok je vrijeme nastanka marksizma znalo više od polovine. Samo 37,6 odsto ih je znalo suštinu nacionalizma u savremenom jugoslovenskom značenju.

I u porodici, kao osnovnoj ćeliji vaspitanja, prisutne su određene promjene koje utiču na formiranje ličnosti mladih ljudi. Nekad je porodica u punom smislu riječi bila proizvodna organizacija u koju su se mlade generacije neposredno uključivale. Danas su mladi, zbog produženog školovanja i teškoća oko zapošljavanja, dugo izvan svijeta rada i samoupravljanja, pa time i izvan mogućnosti formiranja svestrane ličnosti. S tim u vezi, postavlja se pitanje: koliko mi u Armiji našeg učenika, odnosno pitomca, kao budućeg starješinu, formiramo i osposobljavamo za život u porodici, za vaspitanje djece, za rad u sredini gdje živi itd.

Neke pojave iz šire društvene sredine, značajne za predmet ove rasprave, takođe su prisutne. To su manifestacije idejno-političkih pojava i svijesti sa nama tuđih i neprihvatljivih pozicija, oblici malograđanštine koja zagovara pasivan odnos prema radu, društveno-političkim aktivnostima, nipodaštavanje normi o redu i odgovornosti, potpadanje pod uticaj tuđih manira, stranih našem društvu i kulturnim tekovinama naših naroda i narodnosti, uključujući i zloupotrebu slobode, shvaćene kao »prava na anarhično ponašanje«, pa čak i prava na greške čije posljedice direktno ugrožavaju živote ljudi itd. Kod dijela mladih osjećaju se i uticaji raznih »pokreta«, koji propagiraju anarhično ponašanje, nihilizam, političku pasivizaciju, siledžijstvo, pa čak i fašizoidnu ideologiju radi otuđenja mladih od sredine gdje žive i rade. Sve to, u određenoj mjeri, stvara svijest da se i bez upornog i istrajnog rada može živjeti »na visokoj nozi«.

Jedna od najopasnijih pojava — gotovo stalno prisutna — jeste nacionalizam u svom najcrnjem obliku, koji je osvjedočen otrov za mlade ljude. On nije uvijek vidljiv i ne stoji uvijek viteški na brijegu, već se javlja kroz razne parole u literaturi, poeziji, pamfletima, pozorišnim predstavama, opštinskim i republičkim granicama, zatvorenim tržištima i raznim zabranama. Borba s njim nije laka i često zbunjuje mlade ljude koji se pitaju — otkud to da u društvu koje je obezbijedilo najveći stepen slobode i nacionalne ravnopravnosti nacionalizam počinje da se javlja i transformiše svijest i osjećanja jednog dijela ljudi?

Naš zadatak u Armiji je da u tom pogledu učinimo sve što je nužno da od trenutka prijema mladih ljudi u vojne škole radimo uporno na formiranju takve svijesti budućih starješina koja neće biti opterećena regionalizmom i nacionalizmom, niti nadnacionalnim shvatanjima, već utemeljena na marksističkom shvatanju nacije, nacionalnoj ravnopravnosti, bratstvu i jedinstvu i jugoslovenskom socijalističkom patriotizmu.

c) Srednje vojne škole

Analizom koja je vršena za Komitet SKJ u JNA došlo se do saznanja da se uticaj navedenih kretanja u društvu zapaža i kod neznatnog dijela pitomaca i učenika u srednjim vojnim školama. I ovdje se konstatuju pojave nedovoljne motivacije za rad i učenje, zatim nevojničko ponašanje u kasarni i izvan nje, naglašeno isticanje prava, a zapostavljanje dužnosti i obaveza, sve do nastojanja da se uz malo rada zavrijede priznanja i visoke ocijene. Želja za lagodnim životom, nekritičko usvajanje tuđih manira i prerana sklonost ka alkoholu takođe su rezultat uticaja nekih pojava u društvu. Moramo, međutim, naglasiti da se one rađaju iz činjenice da se jedan dio mladih opredjeljuje za vojni poziv zbog nemogućnosti upisa u druge škole i slično, i da kod njih ne postoji prava motivacija za njega.

Te pojave se najviše ispoljavaju u prvoj godini školovanja, kad je i osipanje najveće, a kasnije se vaspitno-obrazovnim radom uveliko eliminišu, naročito kroz školovanje u vojnim akademijama. Međutim, ukupna motivacija za vojni poziv nije na potrebnom nivou ni nakon završetka školovanja kod jednog dijela pitomaca koji misle da su promašili profesiju. Ako je to tako, postavlja se pitanje — gdje su uzroci i kako ih otkloniti? Smatra se da dio uzroka leži u organizaciji rada i života u srednjim vojnim školama, a i u nekim slabostima programa školovanja, koji su preopširni, bez dovoljno izraženih težišta, opterećeni istoricizmom i sl. Neki organi se skoro »utrkuju« u proširivanju pojedinih predmeta, što, uz izvjesne slabosti metodika za izvođenje nastave, dovodi do trke s vremenom, do smanjivanja slobodnog vremena i vremena za kulturne, sportske i rekreativne potrebe pitomaca i učenika; do svođenja pitomaca i učenika na pasivne subjekte, što takođe ima neželjen odraz na formiranje ličnosti i motivaciju za vojni poziv. Činjenica da se budući pitomci i učenici u predvojnom školovanju školuju po nejednakim i neujednačenim programima, što rađa neujednačeni nivo predznanja sa kojima dolaze u vojne škole, stvara posebne teškoće u praćenju zajedničkog programa u vojnoj školi, pa i to destimulativno djeluje na njihov rad.

Postoje i neke slabosti u radu nastavnika i starješina u srednjim vojnim školama. Postoje često preveliki i objektivno nerealni zahtjevi. Kako, na primjer, shvatiti nastojanje da se od djece stare 14 godina za kratko vrijeme stvore ličnosti koje odgovaraju starosnoj dobi od 18 i 20 godina. To očito predstavlja sakaćenje ličnosti u tom periodu razvoja i može biti pogubno za cio život, jer zna se da nema drugog koraka dok se ne napravi prvi!

d) Vojne akademije

I pored navedenih slabosti, dosta razvijen i uspješan vaspitno-obrazovni rad u srednjim vojnim školama solidna je osnova za nastavak školovanja u vojnim akademijama. Praksa pokazuje da su pitomci i učenici iz tih škola koji produže školovanje na vojnim akademijama u mnogo čemu kompletniji od onih koji su primljeni iz škola srednjeg usmjerenog obrazovanja u građanstvu. Tome svakako doprinosi i rad vaspitača, razrednih zajednica, lični kontakti s učenicima i roditeljima, aktivnost omladinske i partijske organizacije i raznovrstan rad mnogobrojnih kulturno-zabavnih sekcija.

Šteta je što oni odlaskom na dalje školovanje u vojne akademije prekidaju neke aktivnosti, čime se, unekoliko osiromašuje vaspitna aktivnost i prekida njen kontinuitet. Tako se događa da više uče kako da vode nastavu, a manje kako da vode ljude; više im se govori šta ne treba da rade nego šta i kako treba da rade, itd. To su, istina, pojedinačni, ali neželjeni primjeri u vaspitnom procesu formiranja željene ličnosti budućih starješina.

e) Prva radna praksa

Dolazak mladog starješine u prvu radnu sredinu događaj je koji se trajno pamti, jer je to složen i osjetljiv proces prilagođavanja ličnosti sredini, a i sredine njoj. Svi mi nosimo neizbrisivo sjećanje na prve učitelje, komandire i komandante, na one koji su nas dobro ili loše prihvatili i uključili u novu radnu i društvenu sredinu.

Taj proces je težak i za mladog i za zrelog čovjeka. Ne bi u njemu trebalo ništa zaboraviti ni prepustiti slučaju: od dočeka na stani, smještaja, ishrane, upoznavanja sa starješinama, do prijema jedinice, metodskih priprema i pokaznih časova. Još su prisutna shvaćanja da je mlad potporučnik »pečen« stručníjak i sposoban za sve, pa ga neki ne pitaju da li zna i ume, već mu daju sve i svakakve zadatke, a onda mu pronalaze greške. Ti ljudi se vrlo rano navikavaju na stanje koje se možda reljefno sagledava u frazi: »Kako si? — »Kako se naredi!«

Istina, treba imati na umu da neke starješine čak ni u toj fazi sopstvenog formiranja nisu motivisane za dobar rad. One nisu još načisto da li će ostati u aktivnoj službi ili ne, pa su spremne i na dobijanje negativne ocjene da bi otišle iz vojske. Prisutan je i izvještaj »intelektualizam« — izbjegavanje trupnih dužnosti i želja da

se nastavi sa studijama i školovanjem na civilnim fakultetima, uz zapostavljanje funkcionalnih dužnosti, što bi takođe trebalo biti predmet ozbiljnog istraživanja.

U jedinicama su uglavnom mladi ljudi. Ko im sve služi za uzor? Oni koji su iza mladog starješine — suviše su mladi i neiskusni, a oni dalje, stariji i iskusniji, najčešće su daleko! Nedavno doneta odluka da se trupa (baza) kadrovski jača prihvaćena je kao prava mjera, jer savremeni mladi vojnici traže da pred sobom vide starješinu koji plijeni svojim znanjem i postupcima. Pojedine negativne pojave u radu starješina u čije jedinice dolaze mladi mogu da ostave trajne posljedice na formiranje njihove ličnosti. Tako, one starješine koje iz karijerističkih pobuda drilom »istjeruju« disciplinu i obezbjeđuju prividan mir u kući, koje ne dozvoljavaju da bilo šta neprijatno o odnosima i pojavama u jedinici »otekne«, usmjeravaju tek primljene mlade starješine ka tome da i one prihvataju taj stil rada i na taj način deformišu njihov normalni razvoj kroz rad i putem rada. Tako se formira ličnost koja je prema pretpostavljenim ponizna i servilna, a prema potčinjenima arogantna i kruta.

Taj negativni odnos prema radu manifestuje se i kroz otvoreno izbjegavanje pojedinih obaveza.

Zapaža se, naime, da neke mlade starješine izbjegavaju da drže nastavu o nekim temama. Zašto? Da li je to nešto što su donele iz škole ili je to »po ugledu na starije starješine« kod kojih su došle u jedinicu? To se, takođe, mora istražiti. Pitamo se, isto tako, zašto mnogo govore, a sve manje razumeju svoje potčinjene. Zašto svoje kazivanje radije napišu i čitaju umjesto to da usmeno i logično razgovaraju sa potčinjenima? Ovo je vrijeme retorike, a neke naše starješine su u toj vještini najčešće inferiorne. Kako to stanje izmijeniti? Bez sumnje, jedan od načina je taj da u obrazovnom i vaspitnom procesu, kao uopšte u armijskoj sredini, više pažnje poklonimo razvijanju govorne kulture i lijepog jezika. Toga svakako nema bez vlastitog napora svakog pojedinca, ali i Armija kao cjelina to mora da njeguje. S tim u vezi ovo savjetovanje bi moglo da potraži odgovor i na pitanje — koliko koristimo knjigu u funkciji razvijanja lijepog govora, za uspostavljanje prave i ljudske komunikacije među nama, u funkciji razvijanja smisla za ljepo, kulturno ponašanje i sl., bez čega se ne može ni zamisliti svestrano razvijena ličnost.

Suprotno izvjesnim slabostima, vlada uvjerenje da je Armija vrlo produktivna u radu na osposobljavanju kadrova za odbranu društva, za buduće društveno-političke aktivnosti i samoupravno angažovanje. O tome najbolje svjedoče vojnici koji su u jednom is-

traživanju o služenju vojnog roka u ogromnoj većini izjavili da »će vrijeme provedeno u Armiji imati pozitivan uticaj na njihov rad u struci i njihov život uopšte«.

Ono sve što vojnici dožive i odnesu kao utisak iz Armije bezbroj puta će ispričati svojim bližnjima. Zato treba činiti mnogo da to što odnesu bude što vrijednije, jer, kako je drug Tito isticao — Armija je najviša škola našeg društva, a ona to može biti samo ako izgradimo odgovarajuće starješine.

O liku i autoritetu naših starješina, kao i odnosima u Armiji, možda najrječitije govore mišljenja vojnika u istraživanju moralno-političkog stanja decembra 1982. godine. Ona su vrlo pozitivna, ali sadrže i neke zamjerke i brojne sugestije. Jedan vojnik je, na primjer, u anketi napisao i sljedeće: »Mnogi od nas vojnika dolaze sa puno problema, a često i nezadovoljni sami sobom. Zato je potreban jedan dublji prilaz vojniku, što bi pomoglo da se osjeća prijatnije i kao koristan i potreban član jedne ovako snažne i zdrave zajednice, kao što je Armija«. To, uz ostalo, ukazuje kako i vojnički sastav može korisno uticati na razvijanje starješinske ličnosti, na njeno sazrijevanje u praksi.

Pravilni međuljudski odnosi su oduvijek bili bitan kvalitet svih kolektiva u našoj armiji. Oni su po pravilu vrlo dobri, ali se u nekim jedinicama s vremena na vrijeme narušavaju. Da bi se postigli pravilni međuljudski odnosi, istraživanja pokazuju da se najviše cijene ove osobine koje bi starješine trebalo da posjeduju: vojnostručna osposobljenost, smirenost i odmjerenost, strogost i pravičnost, opšte obrazovanje, kulturno ophođenje, marksistička i ideološko-politička osposobljenost, smisao za humor itd. U jedinicama u kojima odnosi nisu zadovoljavajući najčešći uzrok je karijerizam pojedinaca, što potvrđuju sva dosadašnja istraživanja.

III

U zaključku ovog izlaganja naglasio bih sljedeće.

Prvo, motivisanost za vojni poziv je naše ključno pitanje. Podaci kazuju da interesovanje za vojni poziv u nekim regionima stalno opada. Zato bismo morali što prije potpuno istražiti uzroke te pojave kako bismo taj negativni proces najprije mogli zaustaviti, a zatim ga pozitivno usmjeriti. Jer, ako mi dobijemo bitku za više kandidata, time ćemo stvoriti preduslove za pobjedu u svim ostalim bitkama, pa i za formiranje željene ličnosti i odgovarajućih profila kadra.

To je, naravno, mnogo lakše kada se raspolaze širokom kandidat-skom bazom. Mislim da bismo svojom ukupnom aktivnošću morali biti trajno angažovani na tome da stepen motivisanosti održimo na željenom nivou u prilog profesionalnom vojnom pozivu.

Drugo, formiranje starješinske ličnosti je stalan proces. Ipak, prema onome do čega smo došli dosadašnjim istraživanjem, taj proces je najintenzivniji do 27. godine života, kroz školu i proces rada, zaključno s dužnošću komandira čete. Sve što se formira u tom vremenu, fundamentalno je, presudno i ključno. Suštinsku bitku za formiranje ličnosti mi moramo dobiti u tom periodu, a sve što uslijedi poslije toga samo je dograđivanje. Ta bitka, po našim saznanjima, kako se nazire iz dosadašnjeg izlaganja, ima četiri faze.

Prva faza obuhvata predvojno obrazovanje i vaspitanje za koje bi Armija morala ispoljiti mnogo veće interesovanje nego do sada. Razvijamo li, na primjer, kod mladog naraštaja ljubav za odbrambene dužnosti u cjelini i u okviru toga za profesionalni vojni poziv, njegovo interesovanje za vojni poziv ravno ili bar približno onome za druga zanimanja, kao što je medicina i ostalo. Mislimo da u tom domenu imamo ogromne rezerve i da bismo morali reći šta i kako tu treba popravljati.

Druga faza je ono vrijeme kada mladići dođu kod nas, u srednje opštevojne škole ili u srednje vojne škole rodova i službi. Kod njih je samim dolaskom u te škole postojala izvjesna motivisanost za vojni poziv. Mi bismo morali tako raditi da ta zainteresovanost za vojni poziv dalje raste, a ne da opada. Razumljivo je da u školama mora postojati selekcija i da moraju da otpadnu oni koji iz bilo kojih razloga nisu za vojni poziv, ali bi isto tako kod onog dijela što ostaje taj motiv morao stalno da raste.

Treća faza je vrijeme koje se provodi u vojnim akademijama. Bilo da su ti mladići došli iz srednjih vojnih škola ili iz trupe, ili su u vojne akademije došli iz građanstva, prihvatanje, uključivanje i vrijeme provedeno u tim akademijama moralo bi, u stvari, maksimalno da ojača motivisanost za vojni poziv i da stvori sve pretpostavke za formiranje jedne stabilne svestrane ličnosti.

I na kraju, *četvrta faza*, kroz koju prolazi budući starješina, koji treba da izraste u starješinu kakvog želimo, starješinu titovskog kova, to je prva radna i društvena praksa. To je vrijeme koje se provodi na početnoj dužnosti, vrijeme kada mladi starješina dolazi u jedinicu i kada (u pozivu koji je odabrao) ne bi smio doživjeti nikakva razočarenja. On bi morao, ulaskom u trupu, još jednom da se osvjedoči da je to pravi poziv za koji se opredijelio. Ako kod njega

takvo uvjerenje ne bi naraslo, to bi bio najbolji znak da obrazovno-vaspitnim radom, kao i nekim rješenjima statusnog karaktera koja su vezana za starješinu, ne postignemo suštinske ciljeve u njegovoj motivisanosti.

U toku te četiri faze mislim da bi trebalo, radi odbrane kao opšteg cilja i radi ostvarivanja ličnih ciljeva, kao posebnih interesa svakog budućeg starješine, obezbijediti jedinstvo opšteg i ličnog interesa, a i sljedeća tri osnovna zahtjeva:

1. U školi bismo morali ostvarivati Titov zahtjev o dijalektičkom jedinstvu idejnih, etičkih, opšteobrazovnih, vojnostručnih i psihofizičkih vrijednosti u svakoj starješinskoj ličnosti. Ako se to ne sjedini i ne podigne na najviše mogući nivo, ne može se dobijati kompletna ličnost. Za nas je osnovno da naš starješina želi da razvija i brani takvo samoupravno društvo kako danas imamo i želimo; uporedo s tim da njegova vojnostručna osposobljenost uvijek bude na nivou te volje, a psihofizičke sposobnosti u funkciji te volje. Mislim da nastavni programi i planovi, kao i nastavnici, treba da imaju presudnu ulogu, uključujući sve ostale činioce vaspitanja i obrazovanja u školi i izvan nje.

2. Mislim da bismo u toku školovanja, i izvan njega, morali mnogo više nego do sada da stimulišemo i afirmišemo samoosposobljavanje, koje je veoma kompleksno. Kroz njega se naglašava lični napor, briga za sopstvenu budućnost kroz kvalitetniji rad. Na taj način bismo afirmisali princip da svaki starješina bude kovač svoje sopstvene razvojne sudbine i da ona ne zavisi ni od koga drugog nego prvenstveno od njega samog. To je upravo ono što ističe drug Kardelj da »čovjeku ne može niko doneti sreću, nego on sam sebi zajedno sa drugim ljudima«. Pri tom polazimo od stava da škola daje osnove, a ne znanja za sva vremena. Takvim samoosposobljavanjem morali bismo ostvariti i jedan drugi Titov zahtjev, o kome je on govorio na Jedanaestom kongresu, a to je zahtjev da se »uči kroz rad i uz rad« i da ta dva procesa permanentno traju. Mi mislimo da u tom samoosposobljavanju leže naše ogromne neiskorišćene rezerve, i to u svim oblastima. Iz jednog takvog samoosposobljavanja treba da izrastu uvjerenja i onakva društvena svijest kod naših ljudi kakvu mi želimo, posebno da naraste odbrambena svijest o tome da imamo dobar odbrambeni koncept, koji stalno treba dograđivati i osmišljavati. Ljudi bi trebalo da shvate da mi one puške kojima smo dobili rat nismo odložili zato što ne valjaju, nego zato što smo pronašli bolje, savremenije i ubojitije. Shodno tome, i koncepcija ONO i DSZ će biti svakim danom bolja samo onda ako se budemo stalno

osposobljavali da na najbolji način iskoristimo njene osvjedočene vrijednosti i ako je stalno budemo obogaćivali novim, boljim i savremenijim idejama i sadržajima.

3. Za formiranje ličnosti starješine trebalo bi u okviru škola da obezbijedimo jedinstvo teorijskog i praktičkog. Učenje, kao proces, nema kraja. Zato svaka faza treba da da svoj doprinos. Mislim da nije dobro ako školski sistem shvatamo samo kao proces učenja raznih teorija i teorema. Školu treba shvatiti i kao svojevrsnu praksu. U školu treba da unesemo onoliko prakse koliko je potrebno da se svako teorijsko načelo koje se nauči u teorijskoj nastavi doživi u školskoj praksi, onoliko koliko je moguće. Budući starješina bi u vojnoj akademiji morao u najvećoj mogućoj mjeri da živi onakvim životom kakav on treba da organizuje kasnije u jedinici, ili približno tome. Tu dolazimo, opet, do jednog Titovog zahtjeva po kome je nužno uvijek usklađivati riječi i djela u svakoj fazi školovanja i rada.

Naša istraživanja pokazuju da znatan broj pitomaca u školi ne živi u skladu s tim zahtjevom. Na primjer: ne živi životom vojnog kolektiva kakav treba da bude vojni kolektiv u trupi i ne bavi se kulturnim aktivnostima onakvim kakve treba da organizuje u jedinici. U školama se ne njeguju tradicije onako kako se one doživljavaju i njeguju u jedinicama itd. Stoga je razumljivo što se javlja izvjestan nesklad između škole i trupe i što jedni drugima ponešto zamjeraju. To bismo morali riješiti ostvarivanjem Titovog zahtjeva da se školujemo i radimo, odnosno da radimo i da se školujemo u isto vrijeme. Naše geslo bi moralo biti: škola je i praksa — praksa je i škola. Težišta su jasna — i za školu i za trupu. Ona idu uporedo i naizmjenično.

Sve što je rečeno u uvodnom izlaganju rečeno je radi toga da se podstakne misaoni i akcioni proces kod svih nas i u Armiji kao cjelini u skladu s geslom SKJ da »sve dotle dok SKJ vidi dalje i bolje od drugih mi možemo računati s tim da ćemo biti vodeća snaga«. Preneseno u ovu našu armijsku i posebno vojnoškolsku obrazovnu i vaspitnu praksu, to znači: sve dotle dok mi vidimo dalje i bolje u ovoj našoj praksi od drugih uspjećemo da motivišemo ljude i da stvaramo takav kadar kakav je potreban našoj oružanoj sili i našem društvu. Ako se budemo držali načela da nauka osvjetljava, škola osposobljava, a praksa verifikuje, dobićemo svaku bitku, dugotrajnu i trenutačnu pa i ovu kadrovsku. Neka tome doprinese i ova današnja rasprava.